

ПЕРЕДУМОВИ І ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Розкрито передумови і фактори формування економічної ефективності розміщення виробництва. Проаналізовані природно-географічні, історичні, урбанізаційні і розселенсько-комунікаційні, модульні науково-інноваційні, інвестиційні та зовнішньоекономічні фактори менеджменту регіонального розвитку.

The preconditions and factors of industrial distribution economic efficiency development are disclosed. The nature-geographic factors, historic, urbanization and settlement-communication ones, modular scientific-innovative, investment as well as foreign economic factors of regional development management is investigated.

Вступ. Актуальність теми. Дослідження передумов і факторів формування та розвитку різних компонентів життєдіяльності суспільства (промислових, агропромислових, соціальних) – це одна з найбільш сильних та вирашних сторін суспільної географії. Саме детальною розробкою теорії факторів території і аналізом їх впливу на конкретній місцевості в конкретних умовах, географічні науки істотно та вирашно відрізняються від регіональної економіки та політики. Однак, дослідження факторів, в силу своїх універсальності і комплексності, а також всезагальності і уніфікованості, в суспільній географії дещо відірвано від конкретних потреб управління регіональним розвитком, від менеджменту ефективного регіонального розвитку підприємства. Спрямування аналізу факторів території на вирішення конкретних проблем підприємницьких кіл – отримання максимального

прибутку від особливостей розміщення підприємства у просторі – в наш час визначається особливою актуальністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню передумов і факторів розміщення окремих галузей господарства присвячені праці багатьох учених. В межах географії промислових комплексів ці питання досліджували А. Т. Хрущов, С. І. Іщук, Г. П. Підгрушний, В. І. Захарченко, Л. М. Корецький, М. М. Паламарчук, А. Ю. Пробст та ін., в межах агропромислових – Я. Б. Олійник, М. Д. Пістун, Н. І. Провотар, в межах соціальних комплексів - О. Г. Топчієв, О. І. Шаблій, А. В. Степаненко, Д. М. Стеченко, М. О. Слука, М. Д. Шаригін тощо. Серед зарубіжних учених, питання факторів ефективності розміщення підприємства у просторі піднімалось в працях класиків теорії розміщення - Й. фон Тюнена, А. Вебера, Р. Льюша, В. Кристаллера, У. Айзарда, а серед сучасних учених – в роботах С. Джонса, М. Енрайта, Н. Калдора, Г. Кларка, А. Маршалла, К. Матсіями, Е. Мілля, М. Портера, Д. Старрета, Ж.-Ф. Тісса, М. Фельдмен, М. Фуджити, Р. Холла. Проте, цілісне бачення особливостей впливу передумов і факторів на формування регіональної економічної ефективності підприємства в системі регіонального менеджменту ще не сформувалось.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Саме тому, об'єктом даного дослідження є передумови і фактори менеджменту регіонального розвитку підприємства, а предметом – особливості їх впливу на формування його регіональної економічної ефективності. Метою дослідження є аналіз передумов і факторів формування економічної ефективності розміщення виробництва, а завданнями висвітлення впливу природно-географічних, історичних, урбанізаційних і розселенсько-комунікаційних, модульних науково-інноваційних, інвестиційних та зовнішньоекономічних факторів на менеджмент регіонального розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах розвитку суспільства, *природно-географічні фактори*, які раніш займали провідну домінуючу роль у розвитку підприємств, почали все більше відходити на другорядний план і наразі мають лише допоміжні та додаткові функції. Все ХХ ст. переважна більшість промислових підприємств розвинених країн Європи та світу істотно залежала від наявності і територіальної доступності мінеральної сировини, палива, водних, у тому числі гідроенергетичних, лісових, морських ресурсів. На початкових стадіях науково-технічної революції залежність між розвитком промисловості, наявністю сировини і палива посилювалась. Споживання сировини, матеріалів, енергії, незважаючи на застосування нових ресурсозберігаючих технологій, наприкінці ХХ ст. зростало доволі високими темпами. Однак, із формуванням основних засад постіндустріалізму, значним розвитком модульних високотехнологічних виробництв, системи зв'язку і комунікацій та в наслідок переходу до інтелектуальних інформаційних технологій, вплив факторів наявності, розвіданості, умов видобутку, запасів та

територіальної доступності природних ресурсів на ефективність виробництва постійно зменшується.

Природні ресурси, скоріш, залишаються найбільш характерним та важливим фактором розвитку добувних та переробних підприємств паливної, енергетичної галузей, чорної та кольорової металургії. Проте, навіть в таких традиційних "сировинно-орієнтованих" галузях активізується розвиток технологій з меншим рівнем сировинної залежності, найвища економічна ефективність виробництва формується не на традиційних організаційно- й інфраструктурно-пов'язаних комплексах підприємств-гігантів, а в малій металургії, альтернативній енергетиці, модульних гірничодобувних підприємствах. Класичними прикладами таких перетворень є не лише дрібні металургійні заводи в Україні (Бровари, Біла Церква, Чугуїв, Винники тощо), але й зарубіжні підприємства у складі кластерів з добування нерудних корисних копалин в Італії, Іспанії, Франції, описані в працях М. Портера та М. Енрайта.

Організація малих модульних виробництв, їх гнучкість на ринку і широка можливість пристосування до умов комерційного середовища, низькі затрати на виробничий процес, земельну та природно-ресурсну ренту, капітальне будівництво та інфраструктуру, високий рівень сприйняття нововведень та інновацій – все це, виявляється, має набагато більше значення, ніж близькість до джерел сировини, води, палива, енергії тощо. Однак, недооцінювати значення природних факторів не варто. Природні багатства, нарівні з трудовими, фінансовими, інформаційними та ін. складають основу конкурентоздатності будь-якого виробництва за ресурсним принципом. І наявність та доступність значних за обсягами, дешевих та стабільно-прибуткових природних ресурсів (особливо, паливних) в майбутньому складатиме основу конкурентної боротьби не лише окремих підприємств і їх об'єднань, але й різних держав та регіонів світу.

Як же можна оцінити в сучасних умовах ефективність територіальної наближеності до природних ресурсів? Традиційними методами радянських часів були затратні та балансові методи. Враховувались запаси ресурсів родовища і річні обсяги видобутку (при чому, парадокс: чим більше підприємство добувало ресурсів – тим краще й ефективніше, вважалось, воно працювало). При цьому, само собою розумілось, що підприємство-користувач має знаходитись у безпосередній територіальній близькості від джерела ресурсу. В основі такої концепції була формула приведених затрат Z

$$Z = C + E_n \cdot K; \quad (1)$$

де C – собівартість одиниці продукції, K – капітальні затрати на виробництво одиниці продукції, E_n – нормативний коефіцієнт ефективності приведених капітальних затрат.

Зараз вважається, що ефективність використання природних ресурсів обов'язково має містити: 1) грошовий вираз продукції, що отримується від

певного родовища (ділянки) і 2) дохід, що вираховується із суми, що є грошовим виразом продукту за вирахуванням поточних затрат.

В першому випадку, діє така формула:

$$R = g \cdot l \cdot S_d, \text{ где } l = L/S \quad (2)$$

R – грошова оцінка одиниці добутого (виробленого) природного компоненту; g – віддача одиниці площі джерела природних ресурсів (родовища, надр, земельної ділянки тощо); l – інтенсивність обробки джерела природних ресурсів, що дорівнює частці матеріально-трудова ресурсів, призначених для обробки джерела (L) на обсяги його запасів S (дебіт свердловини, обсяги мінеральної сировини, площу ділянки землі та ін.); S_d – обсяги запасів джерела природних ресурсів, що вибувають з виробництва.

В другому випадку, економічна оцінка ефективності використання природних ресурсів виражається тим доходом, що отримує рантьє (як власник ресурсу) від його експлуатації. Його формула має такий вигляд:

$$D = p - c, \quad (3)$$

Де D – дохід, отриманий від виробленої (добутої) продукції; p – грошова оцінка добутої (виробленої) продукції; c – затрати на виробництво (добування) продукції. Окрім узагальнених формул, існує економічна оцінка ефективності використання водних, мінеральних, лісових, рекреаційних та інших ресурсів. Всі вони пов'язані із балансовими запасами родовищ (територій), умовами їх експлуатації, затратами праці, технологій та капіталів на виробництво одиниці продукції. Однак, в даних формулах не враховується територіальний аспект ефективності використання ресурсів.

Одним з методів оцінки економічної ефективності власне територіальної наближеності до природних ресурсів є удосконалена формула *виробничо-збутового зонування*, тобто виділення зон найбільшої ефективності виробництва і поставки природних ресурсів та окремих видів продукції:

$$P = (P_2 - P_1 + T_2 D) / (T_1 + T_2) \quad (4)$$

Де P – раціональний радіус перевезення природної сировини (продукції) в певних районах (містах, поселеннях), P_1 і P_2 грошовий прибуток (збиток) від видобутку (виробництва) одиниці сировини (продукції) в районах (містах, поселеннях), D – відстань між районами (містами, поселеннями), T_1 – транспортні затрати на 1 км при перевезенні сировини (продукції) в напрямку від першого району (міста, поселення) до другого, і від другого до першого – T_2 .

Зонування перевезень встановлює оптимальні зони збуту природної сировини (продукції) окремих джерел (родовищ, земель тощо). Пункти рівновеликої вартості сировини (продукції) різних джерел утворюють їх вантажорозділи, а лінії, що з'єднують ці пункти – границі оптимальних зон розповсюдження сировини (продукції). Замість приведених затрат на виробництво сировини (продукції), в даній формулі використано більш доречний в сучасних умовах показник прибутку від видобутку (виробництва) одиниці сировини (продукції) на різних джерелах (родовищах, територіях).

Окрім даного показника, для обґрунтування максимальної економічної ефективності наближення до джерел сировини і природних ресурсів (особливо, якщо їх на території багато) доволі часто застосовують основні положення класичної транспортної задачі, за допомогою якої можна встановити раціональну схему сировинних зв'язків підприємств подібної спеціалізації окремої території та розмежувати між ними зони найвищої ефективності постачання природних ресурсів для їх подальшого використання у виробництві (споживання, переробки тощо). Змінними в такій задачі є обсяги добування і споживання сировини, а також відстані між місцями видобутку і споживання (які частіше замінюють на показники вартості транспортування продукції). Ми не будемо детально зупинятися на розв'язанні таких задач, оскільки в науковій літературі з мікроекономіки, економічної географії, логістики існує доволі багато їх прикладів [3;4].

Історичні умови і фактори є одними із найбільш загальних та описових при оцінці економічної ефективності підприємства в менеджменті регіонального розвитку. Вони дуже важко піддаються формалізації та математичному моделюванню. Кількісно оцінити їх вплив майже неможливо. Однак, їх роль у формуванні регіональної ефективності підприємства дуже важлива. Вони дають змогу прослідкувати в часі процеси становлення і розвитку певної території та зміни в характері її системи господарювання і формування прибутку (його джерел, ресурсів, обсягів, перешкод тощо). Історичний аналіз прибутковості підприємств на території дає змогу встановити ті зміни функцій та характеру розвитку господарської системи, які формувались протягом різних історичних формацій. Найбільш ефективним методом дослідження історичних факторів економічної ефективності підприємства є *пороговий аналіз*.

Процес розвитку динамічних, ключових, високоприбуткових територій протікає дуже нерівномірно. Переважно він являє собою послідовність змін періодів стабільності і нестабільності, які супроводжуються істотними кількісними і якісними перетвореннями. Подібні зміни поступово накопичуються, однак, оскільки вони розвиваються на інерційній основі (на існуючій системі розселення населення і комунікацій, конфігурації природно-географічних об'єктів), то не здатні реалізувати себе належним чином. В результаті, збирається певна критична маса змін, за якої в межах певної високоприбуткової території починає бракувати ресурсів і можливостей подальшого розвитку та функціонування. Така критична маса називається обмеженням або порогом розвитку. Прийнято виділяти чотири групи обмежень, пов'язаних із: різноманітністю і особливостями природного середовища; існуючими системами землекористування; особливостями інфраструктури; інерцією в розвитку структурних елементів [5]. Такими обмеженнями можуть бути природні перешкоди планомірному територіальному розвитку (річкові системи, гірські хребти, несприятливі території), міська межа, яка досить

тривалий час може стримувати розвиток міста і розбудову нових районів, відсутність швидкісних та раціонально спланованих транспортних магістралей, застарілість виробничих потужностей тощо.

Досягаючи порогу, раніш високоприбуткова територія втрачає ресурси і можливості подальшого розвитку. В ній накопичуються негативні фактори, які посилюють дисбаланс суспільного життя. Подальший розвиток та зростання ефективності господарювання вимагає пошуку нових джерел і ресурсів, зміну існуючої структури та нових підходів в регіональному менеджменті. Якщо такі ресурси і можливості будуть знайдені, тоді відбувається стрімке подолання існуючих обмежень і даний регіон переходить до нового етапу свого розвитку. Пороговий підхід дозволяє оцінити в ретроспективі всі попередні обмеження формування та розвитку високоприбуткових територій та на їх основі окреслити нові підходи щодо її ефективного регіонального менеджменту і зростання ефективності господарювання [5;6;8].

Фактор суспільно-географічного положення (СГП) займає серед інших дещо виняткове місце, оскільки власне положення кожного господарського об'єкту у просторі обумовлене впливом цілого ряду різних причин як природного так і суспільного характеру. Суспільно-географічне положення – це по суті сукупність важливих для функціонування підприємства просторових відношень до інших споріднених з ним суспільно-географічних об'єктів території. Саме ці відношення, їх конфігурація в просторі, характеристики інтенсивності, насиченості, періодичності, обсягів та якісних параметрів обміну ресурсами розвитку (речовиною, енергією, інформацією) відіграють дуже важливе значення при оцінюванні прибутковості (економічної ефективності) місцеположення підприємства. СГП виступає дуже важливим фактором і ресурсом розвитку, що визначає суспільно-економічну роль та значення підприємств на різних рівнях, їх участь у географічному поділі праці, особливості характер та інтенсивність зв'язків тощо.

Суспільно-географічне положення підприємства досліджується нами на макро- мезо- та мікрорівні. В першому випадку визначається роль та взаємовідносини підприємства в глобальних масштабах (або в міжнародному макрорегіоні) на світовому ринку, оцінюється характер його зв'язаності, участь у міжнародній інтеграції тощо. До уваги беруться показники абсолютні та відносні показники рівня експортної орієнтованості підприємства, участі в міжнародних економічних відносинах і торгівлі, рівня функціональної зв'язаності із світовими партнерами.

В другому випадку досліджується роль підприємства на загальнодержавному мезорівні, яка переважно зводиться до аналізу перерозподілу ринків сировини, робочої сили та реалізації готової продукції між підприємствами одного профілю (або в межах конкуруючих виробництв одного функціонального спрямування). До уваги беруться показники економічної ефективності підприємств певної галузі в різних регіонах України, на основі

яких розробляються відповідні гравітаційні моделі потенціалів розміщення (за формулами Дж. Стюарта та ін.), а також моделі перерозподілу зон впливу окремих підприємств методом Вороного [1], що ілюструють розподіл функціональних зв'язків на території між окремими мезооб'єктами одного рангу.

Мікроположення охоплює систему відносин підприємства до найближчого оточення – навколишніх територій з населеними пунктами, магістральними транспортними шляхами, об'єктами природи і господарства тощо. На його основі встановлюється ефективність розміщення підприємства по відношенню до факторів його економічного зростання: місць компактного проживання населення, джерел сировини, водних та земельних ресурсів, транспортних комунікацій, осередків інформації та інновацій, ринків збуту тощо. В залежності від того, як сконфігуровані зв'язки на макрорівні, якої інтенсивності та на якій віддалі від підприємства знаходяться ті чи інші фактори економічного зростання, який характер мають їх зв'язки, суспільно-географічне підприємства мікроположення буває вигідним або невигідним. Каркасну структуру такого мікроположення можна оцінити за допомогою теорії графів, в якій розраховується рівень центральності і зв'язаності окремих об'єктів мікропростору [1;2].

Урбанізаційні і розселенсько-комунікаційні фактори. Одними з провідних суспільно-географічних чинників формування економічної ефективності підприємств є розселенські і транспортні (комунікаційні) фактори. Вони багато в чому визначають характер та інтенсивність розвитку підприємства, особливості її концентрації і спеціалізації та безпосередньо впливають на формування економічної ефективності господарювання. Серед показників, що характеризують вплив системи розселення на формування регіональної економічної ефективності підприємства, на нашу думку, слід особливо виділити рівень урбанізації, щільність міського населення, рівень дисперсності та скупченості міських поселень, а також їх сукупний розселенський потенціал.

Урбанізація сама по собі впливає на рівень промислового освоєння території, кількісні показники розвитку підприємств, характер їх взаємопов'язаності та концентрованості. Міста мають велике комплексоформуюче і районоутворююче значення. Типовими формами територіальної організації виробництва, з якими пов'язаний додатковий соціально-економічний ефект діяльності підприємства є пункти, центри, вузли, агломерації. Особливо його помітно в двох останніх формах. Так, завдяки дії агломераційного і вузлового ефекту, підприємець отримує додаткові переваги від свого розміщення не вкладаючи ніяких додаткових коштів, а лише за рахунок унікальних властивостей урбанізованої системи розселення та розміщення господарства. Їх переваги детально окреслені в сучасній

вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, тому ми не будемо детально зупинятися на цьому питанні [1;2;7;8].

Щільність міського населення, а також рівень її дисперсності та скупченості визначають процеси вузлової та агломераційної концентрації підприємств, формування на їх основі локальних високоприбуткових кластерів (або ТВК). В результаті взаємодії виробництва і розселення формується територіальна структура господарства, елементами якої виступають різні форми зосередження людської діяльності. В залежності від природних особливостей, характеру розміщення господарських центрів і розвиненості між ними транспортних зв'язків, складається системоутворюючий каркас територіальної структури господарства. В дослідженнях різних учених, проведених в межах України, зазначається, що найбільш сприятлива для формування і розвитку високоприбуткових промислових комплексів (в основному, агломераційного типу) система розселення населення сформувалась в Київській, Харківській, Донецькій, Дніпропетровській областях, а також, з певними обмеженнями, в Одеській та Львівській областях [1]. Менш потужні вузлові форми територіальної організації промислових комплексів активно розвиваються в Луганській, Запорізькій, Криворізькій областях та в ряді інших регіонів, де концентрація промисловості розвивається в основному лише навколо обласного центру [1].

Транспортні комунікації також виступають одним з провідних факторів формування високої регіональної ефективності розвитку підприємства. Вони не лише слугують основою об'єднання окремих поселень в єдину цілісну складну взаємопов'язану систему, але також є однією з головних передумов розвитку процесів вузлової концентрації, агломерування і зростання на цій основі економічної ефективності виробництва. В сучасних умовах, розвиток комунікацій починає відігравати ще більш важливе значення, оскільки стимулює зростання рівня інформаційної забезпеченості, науково-інноваційної спрямованості, ринково-комерційної активності, міжнародної орієнтованості різних видів людської діяльності.

Розвинена мережа транспорту і зв'язку формує своєрідну властивість простору - комунікативність середовища. Вона полягає у створенні специфічних економічно вигідних умов для розвитку різних видів людської діяльності, що виникають на основі зростання функціональної зв'язаності, контактності, консолідованості, модульності, емерджентності, конгломеративності, взаємній проникності та доповнюваності різних елементів соціальних систем. У висококомунікативних точках простору виникають і формуються складні форми територіальної організації суспільства – вузли, агломерації, метрополітенські ареали, мегалополіси та ін. Вони характеризуються високим рівнем розвитку соціального середовища, глибокою перетвореністю ландшафту, підвищеними показниками ефективності різних видів людської діяльності та високим ступенем їх інноваційності, піонерності, прогресивності,

репрезентативності, ринкової спрямованості, міжнародної орієнтованості, модульності. Це все описує індекс комунікативності поселень. Він же й визначає характер розвитку промислового комплексу території, його інтегрованість, зв'язаність, відкритість зовнішнім факторам, рівень інформатизації та модульності.

В Україні рівень комунікативності окремих поселень прямо залежить від людності міста і зростає із збільшенням чисельності населення (рис. 1). Так, відповідно, найвищий індекс комунікативності отримала столиця України м. Київ, а також ряд великих міст – ядер агломерування (Одеса, Львів, Харків, Донецьк, Дніпропетровськ) і вузлів (Запоріжжя, Маріуполь, Луганськ, Кривий Ріг та ін.). Цьому сприяли такі чинники: 1) всебічна розвиненість мережі різних видів транспортних комунікацій, 2) високі показники щільності магістралей, інтенсивності руху та пропускної здатності і 3) інтеграція ряду зазначених міст до європейських і євразійських транспортних коридорів. Завдяки високій комунікативності, середовище цих міст отримало поштовх до динамічного суспільного розвитку, активізації ринкових і підприємницьких сил, стрімкого перебігу соціальних процесів, формування прогресивних тенденцій в промисловому комплексі, репрезентативності на міжнародному рівні.

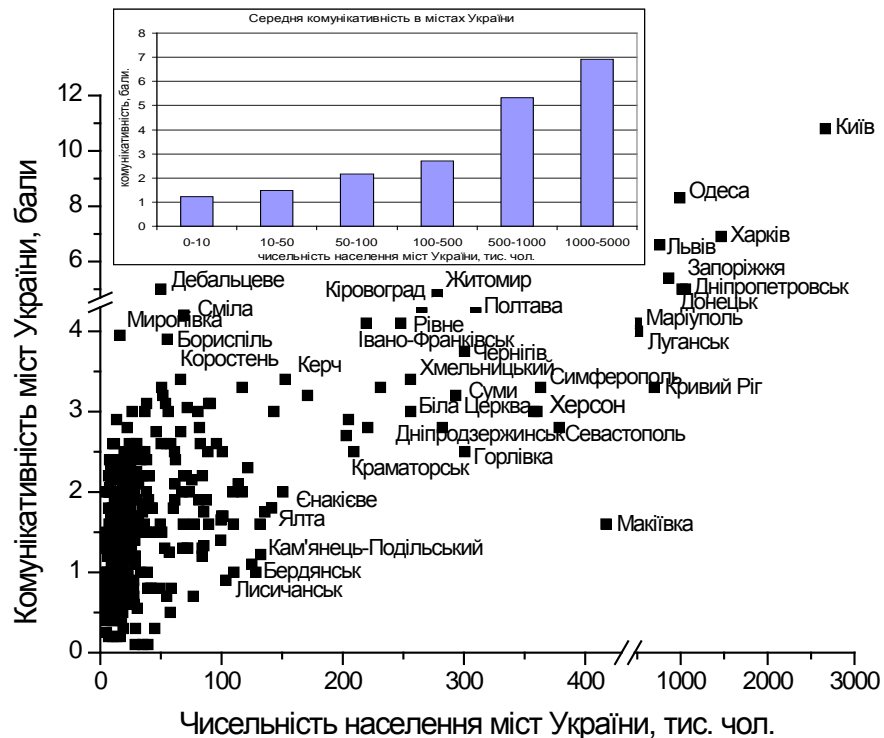

Рис. 1. Індекс комунікативності міст України

В цілому, розвиток комунікацій та зв'язку тісно пов'язаний з показниками економічної ефективності виробництва, особливо в середовищі високорозвинених агломерацій України (Київської, Харківської,

Дніпропетровсько-Дніпродзержинської). Наявність розвиненої мережі шляхів сполучення істотно сприяє формуванню додаткового економічного ефекту розвитку виробництва, підвищенню інтенсивності ринкових трансформацій і активізації підприємницької ініціативи, зростанню переваг розміщення високорентабельних галузей господарства.

Модульні науково-інноваційні фактори. Формування високого рівня економічної ефективності сучасних підприємств неможливе без активізації інноваційних процесів, прискореного впровадження у виробництво передових технологій і новітніх розробок.

Під дією науково-інноваційного потенціалу підприємство набуває нових прогресивних рис, що істотно впливають на його прибутковість. Відбувається: 1) скорочення затрат на "традиційні" фактори виробництва (землю, природні ресурси, ресурси праці тощо), що значно здешевлює виробничий процес та посилює конкурентоспроможність підприємства; 2) зростання модульності виробництва, підвищення гнучкості на ринку, що дає можливість швидко реагувати на коливання попиту на продукцію та впроваджувати адекватні заходи з модернізації і переорієнтації підприємства; 3) зміна характеру та режиму конкуренції, зміцнюється співробітництво, змінюється розподіл ролей конкурентів у здійсненні інноваційних проектів і організації інноваційних процесів; 4) зміцнення технологічної бази, посилення взаємозалежності різних господарських систем; 5) зростання рівня спеціалізації та сегментації підприємств, що посилює його унікальність і ефективність функціонування; 6) зростання процесів автоматизації і комп'ютеризації виробництва, його переважній орієнтації на розробку і впровадження інноваційних технологій, оптимізацію і переоснащення вже існуючих технологічних процесів і ліній; 7) спрощення та уніфікація системи управління підприємством.

В Україні останнім часом все більше зростає роль та значення наукового комплексу провідних центрів суспільного життя країни - Київського, Харківського, Дніпропетровського, Донецького. За даними КВЕД, із 458 міст України у 2009 році лише 120 здійснювали витрати на технологічні інновації. При чому, лише на 20 міст України (Київ, Харків, Донецьк, Дніпропетровськ, Алчевськ, Миколаїв, Чернігів, Краматорськ, Запоріжжя, Авдіївка, Одеса, Полтава, Сімферополь, Черкаси, Кременчук, Львів, Кривий Ріг, Вінниця, Житомир, Шостка) припадає майже 90% всієї інноваційної діяльності держави, а на провідні центри – 53%. Решта міських поселень має вкрай незначні показники інноваційних витрат, при чому з них виділяється 29 міст, витрати на інновації яких в загальнодержавних обсягах не перевищують 0,06% в цілому. Це переважно малі і середні міста Карпатського, Північно-Західного, Подільського суспільно-географічних районів, а також деякі доволі великі промислові міста Донбасу і Придніпров'я (Марганець, Свердловськ, Костянтинівка ін.). Навколо крупних наукових центрів України, таким чином, формується середовища високого рівня дифузії та впровадження нововведень та

інновацій. Використання їх наукового потенціалу істотно впливає на розвитку та зростання прибутковості модульних інноваційних компаній та організацій.

Інвестиційні та зовнішньоекономічні фактори. Розвиток міжнародних інвестицій та активізація зовнішньої торгівлі мають вкрай важливе значення для підвищення регіональної економічної ефективності підприємств, оскільки забезпечують: зростання показників виробництва і збуту промислової продукції, посилення виробничого обороту; підвищення престижу товаровиробників країни та міжнародній арені, посилення впливу держави в світі; розвиток та загострення конкуренції (в т. ч. міжнародної), яка в свою чергу сприяє оздоровленню економічної ситуації в промисловому комплексі та зростанню економічних показників його функціонування; активізацію науково-технічних інновацій та впровадження новітніх технологій; підвищення екологічної безпеки виробництва і готової продукції; зростання рівня соціального забезпечення населення країни якісними та дешевими товарами і послугами.

В регіонах, що мають яскраво виражену експорту орієнтацію та додатне сальдо зовнішньоекономічної діяльності, істотно підвищуються загальні показники прибутковості підприємств, які отримують широкі можливості для виходу на міжнародні ринки постачання сировини і матеріалів, науково-технічного та інноваційного обміну, збуту готової продукції тощо. Як показали проведені дослідження, до таких регіонів, перш за все, відноситься Донецька, Дніпропетровська та Запорізька області (за рахунок експорту металів та готових металовиробів), а також м. Київ (через столичний статус). На другому місці за показниками міжнародного співробітництва українських підприємств знаходяться Львівська, Одеська, Миколаївська, Луганська, Харківська, Волинська області. Основним фактором розвитку їх зовнішньоекономічної діяльності є прикордонне положення та розвиток партнерських відносин із сусідніми державами Східної Європи. Крім того, переважна більшість цих регіонів характеризується потужним промисловим потенціалом, продукція якого (товарів хімічної промисловості, гірничого комплексу, металомісткого машинобудування тощо) має експорту орієнтацію (Львівська, Луганська, Харківська області).

Останнім часом помітне також зростання ролі українських підприємств на міжнародному ринку інвестицій та цінних паперів, особливо в галузі металургії, машинобудування та виробництва продуктів харчування. Так, за останні роки серед найбільш успішних інвестиційних проектів в промисловому комплексі України слід відмітити значний приток іноземних капіталів в галузі харчової промисловості (ТМ „Легко” в м. Миронівка Київської області, ТМ „Торчин” у Волинській області, ЗАТ концерн „Ерлан” в м. Підгородне”, ЗАТ „Nemiroff” у Вінницькій області та ін.), виробництва лісопромислової продукції (АТ „Кроно-Україна у Львівській області), товарів легкої промисловості (АТ „Ролада” у Львівській області), а також в машинобудуванні і металургії (комбінат

Криворіжсталь, Харківський авіазавод, завод „Борекс” в Київській області та ін.). Суттєвим моментом інвестиційних стратегій закордонних партнерів є те, що гроші вкладаються переважно в підприємства, розміщені навколо великих (в основному мільйонних) міст в найбільших міжнародно-привабливих регіонах.

Важливим питанням дослідження факторів регіональної економічної ефективності розвитку підприємства є намагання оцінити їх сукупний вплив на рівень прибутковості фірми в конкретних умовах. Такий математично-вивіреним комплексний аналіз взаємопов'язаного впливу окремих факторів можливий за допомогою факторного і кластерного аналізів. Вони характеризуються комплексним кількісним врахуванням всієї різноманітності передумов і факторів, оцінкою сили їх впливу, а також орієнтацією на виявлення додаткових синергетичних властивостей формування економічної ефективності підприємства.

Факторний аналіз дозволяє звести множину часткових показників до декількох найсуттєвіших факторів, а також встановити рівень їх завантаженості та кількісних параметрів впливу. За допомогою кластерного аналізу можна виділити групи (кластери) факторів, подібних за характером та інтенсивністю впливу на розвиток прибутковості підприємства. Таке групування дозволяє провести типізацію факторів і виявити групи найвпливовіших з них.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Передумови і фактори формування регіональної економічної ефективності підприємства посідають важливе місце в наукових дослідженнях менеджменту регіонального розвитку. Їх врахування та комплексна оптимізація на рівні окремих підприємств та локальних господарських утворень сприятиме оптимізації функціональної структури господарства країни та підвищенню конкурентоздатності і прибутковості вітчизняного виробництва.

Список використаних джерел:

1. Гладкий О. В. Наукові основи суспільно-географічних досліджень промислових агломерацій: Монографія. / Гладкий О. В. ; [наук ред. С. І. Іщук] ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К.: ВГЛ „Обрії”, 2008. – 360 с.
2. Іщук С. І., Гладкий О. В. Київська господарська агломерація: досвід регіонального менеджменту: Монографія. – К.: ВГЛ „Обрії”, 2005. – 239 с.
3. Мезенцев К. В. Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку: Монографія. / Мезенцев К. В. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2005. – 253 с.
4. Михеева В. С. Математические методы в экономической географии: Ч. 1. Применение методов линейного программирования: Курс лекций. / Михеева В. С. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 159 с.

5. Управління сучасним містом: Підручник / за ред. В. М, Вакуленка, М. К. Орлатого. – К.: НАДУ, 2008. – 632 с.
6. Clark G. L. The Oxford Handbook of Economic Geography. / Clark G. L., Feldman M. P., Gertler M. S. – New York, Oxford University Press, 2003. – 742 p.
7. Fujita M. Economics of Agglomeration: cities, industrial location and regional growth. / M. Fujita, J.-F. Thisse. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 466 p.
8. Fujita M. The Spatial Economy: Cities, Regions and International Trade / Fujita M., Krugman P.R., Venables A.J. – MIT Press, Cambridge MA, 1999. – 640 p.